

חיוב אבלות אחר קבורה בתוך מלחמה במקום זמני

תשובה לדברי הרה"ג יעקב רוז'ה

א. דברי הרה"ג יעקב רוז'ה ב'המעין'
ב. בירור דברי שבלי הלקט
ג. שבעה פעם שניה
ד. קבורה שניה לאחר מספר ימים
ה. ישבו שבעה ואחר כך נמצא המת
ו. על מי מוטל לקבורו
מסקנה
* * *
מענה מאת הרב רוז'ה
תגובת הרב אפשטיין

א. דברי הרה"ג יעקב רוז'ה ב'המעין'

בגיל 'המעין' מס' 247 (תשרי תשפ"ד - גליון מורחב במלאת חמישים שנה למלחמת יוה"כ, עמ' 224 ואילך) כתב הרה"ג יעקב רוז'ה, רב העיר בת ים והפוסק של 'חברא קדישא' תל אביב, ששירת במלחמת יום הכיפורים ביחידת הקבורה הפיקודית בפיקוד דרום, על דין אבלות בחללי מלחמת יוה"כ שכיסתה אותם סופת חול בשכבת חול עבה, הנחשבת כקבורה לפי האג"מ ('יו"ד ח"א סי' רלג). השאלות שהעלה הן:

א. האם זה נחשב כקבורה אע"פ שהכיסוי נעשה ע"י הרוח?

ב. האם זה נחשב כקבורה לגבי תחילת אבלות, ולכן המשפחה שלא ידעה מכך צריכה לשבת ביום השמועה שנמצאת גופתו רק כשעה מדין שמועה רחוקה, ובקבורתו הקבועה ינהגו אבלות יום אחד מדין ליקוט עצמות; או שזה לא נחשב כקבורה, ואז בהעברת המת לקבורה מסודרת ממקום נפילתו יצטרכו להתחיל אבלות שבעה ושלושים כדין שמועה קרובה, ועד הקבורה יצטרכו לנהוג אנינות. מסקנותיו הן:

1. כל דיני האבלות מתחילים משעה שנקבר המת, או משעה שהקרובים הסיחו דעתם מקבורתו, כמו במקרה שהתיאשו מלקבורו או שאין שום אפשרות בידם לבוא לקבורה.

2. גם קבורה שנעשתה ע"י נוכרי או שנעשתה מעצמה (ע"י סופת חול או קריסת מבנה וכד') חשובה היא כקבורה, ומאותה שעה שנקבר המת חייבים הקרובים

בכל דיני האבלות כאילו הם עצמם קברו את המת, וכל זה בתנאי שהקבורה הייתה בהסכמתם ועל דעתם.

3. אומנם כאשר נקבר המת ע"י נוכרי או שנקבר מעצמו בניגוד לרצון הקרובים, קבורה זאת נחשבת כקבורה זמנית בלבד, וכפי שנפסק בשו"ע (סי' שעה סעיף ג) שאם בדעתם לפנותו תוך שבעה ימים האבלות תתחיל משעה שיקבר שנית, ואם דעתם לפנותו לאחר השבעה ינהגו אבלות משעת קבורה ראשונה.

4. ולפיכך חייל שנפל בשדה הקרב ובמשך הזמן כוסה בשכבת חול עבה שיש בה כדי שיעור קבורה (עומק של כ-24 ס"מ), ונודע לקרובים על מיתתו רק לאחר כמה חודשים, כיוון שהקרובים אינם רוצים שישאר קבור באותו מקום, יש להורות להם לנהוג כדין שמועה קרובה, שעד הקבורה הם אווננים, ולאחר הקבורה חייבים לנהוג אבלות גמורה משעה שיקבר.

ב. בירור זברי שבלי הלקט

איני מסכים למסקנה 4.

יאוש מקבורת נפטר אינו נעקר בדיעבד. כלומר: אם היה יאוש של קרובים מן המת ומקבורתו, הם מתחילים לשבת שבעה ושלושים כמבואר ביו"ד סי' שעה. אם אח"כ נתגלה מקומו **בין אם נקבר ובין אם לא נקבר אינם חוזרים ויושבים שבעה ושלושים מעת קבורתו החדשה** במקום אותו בחרו לפי רצונם. מי שכבר ישב שבעה ושלושים - אינו יושב יותר שבעה ושלושים על אותו מת גם אם נקבר מחדש.

עיקר סמיכת הרב רוז'ה על הנאמר בשבלי הלקט (הלכות שמחות סימן מד):

"תשובה זו השיב הר"ר אביגדור ז"ל למורי ר' יהודה אחי שני ז"ל כתבת על אחד שהרגוהו נכרי וקברוהו ולא נודע לקרוביו עד [אחר] שלושים [יום] לקבורתו מי חשיבה קבורת נכרי קבורה והויא שמועה רחוקה או לא חשיבה קבורה?"

"תשובה ודאי קבורת נכרי חשיבה קבורה כדאמרין בגמרא מודים (לחכמים) [חכמים] לאבא שאול כשחל שמיני להיות בשבת ערב הרגל שמותר לגלח בערב שבת ופריך בירושלמי שמיני בשבת היכי משכחת לה הכא אסור לקבור בשבת ומוקי לה בנקבר בידי נכרים מיהו נקבר בידי נכרים אדעתא דישראל **אבל הכא דמוטל בביזיון שלא בקברי ישראל וסילקוהו משם קרוביו כשנודע להם איגלאי מילתא דלאו קבורה הוא הואיל והיה עומד להסתלק ולפנותו משם מידי דהוה אקבר המזיק את הרבים דאמר' בפרק נגמר הדין דמותו לפנותו.** מיהו דנקבר אדעתא דישראל חשיבה קבורה כדמשמע בירושלמי

ואף על גב דהתם מוקי לה בענין אחר שבא לו שמועה קרובה בשבת או בהרוגי מלכות ובנפל לים משנתיאשו כדתיא באבל רבתי מיהו ממילא שמעינן דהכי הוה דינא דקבורת נכרי חשיבה קבורה ותו הא דאמרינן מת ביום טוב ראשון יתעסקו בו עממים וכי תעלה על דעתך שלא ינהוג אבילות עליו לאחר יום טוב".

משבלי הלקט עולה שקבורת נכרי היא קבורה, ויושבים עליה שבעה ושלושים ככל קבורה. וחידושו של ר' אביגדור הוא **שמותר לפנותו ממקום שנקבר בו**. ולכן אם בדעת קרוביו לפנותו משום שנקבר בבזיון, התיר לפנותו מקברו ולקבורו מחדש, אולם לא הזכיר כלל ישיבת שבעה ושלושים פעם נוספת - כפי שהסיק הרב רוז'ה (ורק הרב דבליצקי והרב רוז'ה פירשו כן). וכן עולה מתניא רבתי (סי' סט) שהביא אותה תשובה.

והרי, בשאלה דילן, מדובר בנעדרים שמקום קבורתם לא נודע, וקרוביהם התיאשו מהם וישבו עליהם שבעה ושלושים, ואח"כ נתגלה מקום קבורתם, והחליטו להעבירם.

ג. שבעה פעם שניה

יתר על כן, כתב בספר תורת האדם להרמב"ן (ענין הקריעה):

בהלכות הרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל, אמר גאון מי ששמע שמת אביו וקרע וישב עליו שלשה ימים, ובאו ואמרו לו קיים היה ופסק, ואח"כ אמרו לו מת, כיון שקרע בשעת חימום יצא ידי קריעה ואינו צריך לחזור ולקרוע ולישב שבעה רצופים שכבר הוקשו לחג, אלו דברי גאון. ודחאם הרב ז"ל מן הברייתא הזו, דכל לאחר כדי דבור לא יצא ידי קריעה. ובודאי אם דברי הגאון כשאמרו לו מת ולא מת ואח"כ מת, דברי טעות הן. **אלא אמרו לו מת וקרע ונהג אבילות ג' ימים** ואח"כ באו ואמרו לו לא מת, והפסיק וחזרו ואמרו לו משעה ראשונה מת כמו שאמרו הראשונים, ואלו שהפסיקו אבילותך עדי שקר הם, כגון זה ודאי יצא ידי קריעה כדברי הגאון ז"ל. **ולענין שבעה ימי אבילות נמי ראוי לנו לומר כבר הורה זקן**, אלא שיש לי לדקדק אחר דבריו, שהרי הקובר את מתו שני ימים קודם לרגל לדעת משנה ראשונה מפסיק כל הרגל ומונה חמשה לאחר הרגל, ונמצא שלא מנאן רצופין, ואם תאמר מפני שנהג בדברים שבצנעא ברגל. והלא לדברי האומר אין אבילות בשבת וכ"ש ברגל לא נהג כלום, ונמצא שמנה בהפסקה, ועוד לדברי הכל מ"מ הפסק אבילות הוא, שאם לא תאמר כן נמצא שנוהג אבילות יותר משבעה ולא מצינו גזירות הללו נוהגות יותר משבעה. **וקרוב היה לומר שכיון שחלה עליו אבילות ונהג בו אף על פי שבטל מקצת הימים בשוגג עולין לו ואין תשלומין לאבילות**. ודבר זה צריך תלמוד.

והו"ד בטור (יו"ד סי' שמ) וכן הובאו דברי הרמב"ן בחכמת שלמה (יו"ד סי' שצו ס"א) ונפסק כן בס"י שצו שאם ישב חלק מן השבעה אינו צריך להשלים.

והנה כל המחלוקת בין הרי"ף גיאת בהשגתו על הגאון ובין הרמב"ן היא: אם לא ישב שבעה שלמים אלא הפסיקם, האם צריך להמשיך ולשבת על אותו מת אחר שהפסיק כמה ימים בגלל שהתברר לו שבטעות הפסיק, או שאין צריך לחזור ולשבת מכיון שימים שביטל אין להם תשלומין. אבל שניהם מסכימים שאם ישב שבעה שלמים ושלושים שאינו חוזר ויושב שבעה ושלושים. ובמקרה דנן שהקרובים ישבו שבעה ושלושים אין ישיבה פעם שניה. ולכן ודאי שאין נ"מ מדברי שבה"ל אלא לענין פינויו מקברו והעברתו למקום מנוחתו הקבוע.

ד. קבורה שניה לאחר מספר ימים

הרב רו"ה רצה לסמוך דברי שבה"ל על דברי הירושלמי (מו"ק פ"ג ה"ה) שמי שקברוהו על תנאי ליומיים-שלשה ושוב העבירוהו לקבורת קבע מתחיל את האבלות מן הקבורה השניה. אולם לפי הבנתי דברים אלו סותרים למסקנתו. דוקא בהעברה על פי דעה מראש בתוך שבעה מתחיל מקבורה שניה, וזה המצב היחיד שלא מתחילים אבלות שבעה ושלושים מקבורה. אבל מי שכבר ישבו עליו שבעה ושלושים, אפילו שקברוהו קבורה זמנית (כאשר היה במלחמת יו"כ שנפתח בית קברות זמני לחללי הדרום בקיבוץ בארי) כיון שהעברת המת היתה לאחר שנה מקבורתו - אין ישיבת שבעה ושלושים מחדש. וכן עולה במפורש משו"ע (יו"ד סי' שעה ס"ג) שהביא להוכיח דבריו.

וכך פסק בערוך השולחן (יו"ד סי' שעה ס"ב) עפ"י הירושלמי, עליו נסמך הרב רו"ה במסקנה 3:

"אם מפנין את המת מקבר לקבר אם קברוהו בקבר ראשון על דעת להיות קבור שם עולמית אלא שאח"כ נמלכו לפנותו משם אין מונין לו אלא מזמן הקבר הראשון אפילו פינוהו תוך ז' אבל אם בתחלה קברוהו על דעת לפנותו מתחילין אבלות מיד ואם פינוהו תוך ז' חוזרין ומונין ז' משיקבר שנית ואם לא פינוהו עד לאחר שבעה כבר עבר אבלות ואין מתאבלין עליו פעם אחרת ואם מתחלה היה דעתם לפנותו משם תוך ז' לא יתחילו עתה האבלות כלל אלא משיפנוהו לקבר אחר ואם מתחלה היה דעתם לפנותו אחר זו נוהגין אבלות מיד אמנם בסתמא שלא ידעו זמן הפינוי הדין כמו שנתבאר. ואם היתה העיר במצור שאין ביכולת כלל להוציא המת לבה"ק משימים אותו בארון ומונין מיד ז' ושלושים דסתימת הארון הוי כקבורה ואחר המצור יקברוהו וכמ"ש בסעי' ד' ונ"ל אפילו אם נסתלק המצור תוך ז' וקברוהו בבה"ק מ"מ אין

מתחילין האבלות מחדש כיון שלא ידעו אז שיהיה סילוק המצור תוך ז' הוי כשנתייאשו כמ"ש שם".

עולה שרק במציאות שקברוהו לשם העברה ואמנם העבירוהו תוך שבעה רק אז מתחילים אבלות מעת שקברוהו, אולם רק במקרה זה בלבד.

ה. ישבו שבעה ואחר כך נמצא המת

ישנו מקרה ידוע בימי הראשונים. נביא דברי ראב"ן שחמיו היה הפוסק במקרה זה, וממנו הובא בעוד ראשונים. כתב הראב"ן (שאלות ותשובות [בתחילת הספר] סי' קח):

"אירע פה במגנצא יהודי אחד שכר קרון לישב עליו עד וורמיישא עם חבילתו ויהי בדרך במלון ויפגע בו הגוי וימיתיהו וישליכהו בנהר רינוס, ביום השלישי ויודע הדבר לבנו שהיה במגנצא שלא בא אביו לוורמיישא והלך אצל שרי העיר וקבל על הקרוני וישלחו לכפר הקרוני לתופשו ונמלט וברח וחיפשו בביתו וימצאו חבילתו ובגדיו ויביאו אותם ויבורר הדבר כי נרצח, ועוד תפסו גוי אחד מכפר אופנהים אגיסו של קרוני והוא הגיד כי קודם שבא לביתו רצחו על שפת הנהר והשליכו שם **וזה היה בר"ח טבת**, ויהי לפני חדש אדר ויבא בנו לפני זקני מגנצא ויאמר עד הנה הייתי סבור ומחזר להביאו לקבר ישראל והנה עתה נואשתי מלחזור אחריו עוד כי לא ימצא שכבר ארך הזמן קרוב לב' חדשים ולא נמצא, **והורה לו חמי ר' אליקים בר' יוסף שבעה ושלושים מעכשיו** מהא דתני באבל רבתי [שם] מי שנפל לים או ששטפו נהר או שאכלתו חיה אין מונעין מהן כל דבר מאימתי מונין להם משנתייאשו מלבקש, **הנה נתברר שמונין שבעה ושלושים משעת יאוש**, וגרסינן בירושלמי במועד קטן [שם] ר' חלבו ורב הונא בשם רב חל יום שמיני שלו להיות בשבת מגלח בע"ש, היך אפשר כלומר וכי אפשר שיחול שמיני שלו בשבת א"כ היה נקבר בשבת והא לא אפשר, ומשני תפטר שגררתו חיה ונתייאשו בשבת מלבקש ולשבת אחרת הוי יום שמיני לייאוש שהוא כקבורה ומגלח ערב שבת, **אלמא שעת ייאוש כשעת קבורה**".

הרב אליקים בר' יוסף פסק שהיאוש הוא הוא הקובע, וכיון שהבן התיאש מקבורת אביו יושב שבעה מעת שהתיאש.

ממשיך הראב"ן:

יש שחולקין על זה ואומרים ה"מ דנתיאש בתוך ל' אבל לאחר ל' הוי כשמועה רחוקה ואינה נוהגת אלא יום אחד, ומביאין ראיה מהא [מוע"ק כ' ב] באתה

לו שמועה ברגל ולמוצאי הרגל נעשית שמועה רחוקה [עולה לן] ואינה נוהגת אלא יום אחד, הכי נמי ימים שביקשו הוי כימי רגל שאין אבלות חלה עליו ויום ייאוש הוי כלאחר הרגל שהוא יום ל' ואין אבלות חל עליו אלא יום אחד. ואני אליעזר אומר אין הנידון דומה לראייה, דהתם גבי שמועה רחוקה היינו טעמא דמשעת קבורה אבלות חלה עליו אלא דלא ידע שינהוג אבלות, הילכך כל ל' יום שהם קרואים אבל כדגרסינן בירושלמי ויתמו ימי בכי אבל משה ימי אלו שבעה אבל ל', וכשנודע לו בתוך ימי ל' של מת (אבילות) חל עליו [אבילות] גמור של ז' ול', [ואם נודע לן] לאחר שכלו אבלו של מת אין עליו אלא יום אחד אבל ואסמכוה רבנן מעצרת שהוא יום אחד דגרסינן בירושלמי ובבבלי: והפכתי חגיכם לאבל מה חג שבעה אף אבל שבעה אי מה חג שמונה אף אבל שמונה א"ל שמיני רגל בפני עצמו וממנו גמרינן לשמועה רחוקה שאינה אלא יום אחד, הילכך בששמע ברגל הואיל ורגל לא נהגא אבלות הוי כמו שלא שמע עד לאחר הרגל שהוא שמועה רחוקה לאחר ל' שכלו ימי אבל שלו ואין נוהג אבלות אלא יום אחד, אבל הכא דנפל למים או אכלו חיה שלא נקבר הוו כל הימים כאלו מתו מוטל לפניו ולקוברו שהרי בכך הוא עסוק, וכל זמן שמתו מוטל לפניו לקוברו אין אבלות חל עליו, **וכשנתיאש אין מוטל עליו לקוברו ואין עסוק בכך והוי כיום קבורה**, וחל עליו אבלות של ז' ול' הילכך יפה הורה זקן".

היינו החולקים רצו להקל יותר ששמועה ויאוש אחר שלושים יחשבו כשמועה רחוקה, ועל כך חולק הראב"ן שיאוש בין בתוך שלושים בין אחרי שלושים מחייב ישיבת שבעה ושלושים.

ממשיך הראב"ן:

ועוד שלא מצינו חלוק בייאוש בין תוך ל' לאחר ל' אלא סתם תנא מאימתי מונין להן משנתיאשו ולא חלוק בין תוך ל' לאחר ל'. לאחר שעברו ז' ימי אבלו של בן נמצא אביו בתוך הרינוס מקום שהושלך שם והובל לקבורה. **כסבורין העם לומר שצריך לישוב עוד ז' כבתחילה דהשתא הוה סתימת הגולל**, והורה לו זקן [דאין צריך] רק לקרוע משום דהוי שעת חימום. וסעד לדבריו מצאתי בירושלמי אמר ר' מנא יש קריעה בלא איבול שכן על אביו ועל אמו קורע אפילו לאחר כמה [ימים] וחייב לקרוע, **ואבילות לא ינהוג שכבר נהג בשעת ייאוש דהוי כשעת קבורה**".

היינו כיון שיש שבעה ושלושים אין צריך לישוב בשנית כך הורה הרב אליקים ב"ר יוסף.

ממשיך הראב"ן:

וראייה גמורה מצאתי אני אליעזר בירושלמי הרי שמפנין אותן מקבר לקבר, אית תניי תני משיסתם גולל ראשון ואית תניי תני משיסתם גולל שני, ר' יונה הוה ליה עובדא שאל לר' חנינה חביריהון דרבנין ואמר משיסתם גולל הראשון, ומוכיח התלמוד דהאי דאמר משיסתם גולל השני היינו **היא דפינוהו גולל הראשון בתוך ז' אבל לאחר ז' כבר עברה אבל**, והוא שנתנו דעתן לפנותו מגולל הראשון אבל אם לא נתנו דעתן לפנותו מקבר הראשון כשיקברוהו, אף על פי שחזרו ופינוהו משם חל אבילות מסתימת גולל הראשון כהדא גמליאל דיוקנתיה קברוניה (ברסאי) [כורסאי] בתר תלתא יומין איתמלכין מחזרה יתיה אתון שאלון לר' סימון אמר לון ר' סמון בשם ר' יהושע בן לוי מכיון שלא נתתם בדעתכם לפנותו חל אבילות משנסתם גולל ראשון. והכא שעת ייאוש הוי כסתימת הגולל הראשון והוי כאלו (נסתם) [לא] נתנו דעתם לפנותו משם שהרי נתיאשו לגמרי עוד מקבורתו, וגם [אפילו היה דעתם לפנותו לקברו כשימצא הרי] עברו ז' ימי אבילות של גולל הראשון כשקברוהו, הילכך כיון דעבר אבילות עבר ותו לא מידי".

היינו גולל שני נחשב לקבורה רק שהוא בתוך שבעה ימים לגולל ראשון ועל כן במקרה זה שהתיאש וישב שבעה אינו יושב יותר שבעה ושלושים.

מסיים הראב"ן:

ונראה בעיני דעל זה סמכו זקני אשפירא שהיו אז כשנפטר רבי קלונימוס זקן בר' יצחק והיתה העיר במצור ושמוהו בארון בבית המקוה ומנו לו מיד שבעה ושלושים, אף על פי שהיה דעתם לפנותו משם לאחר המצור כמו שעשו שקברוהו אח"כ (בשפירא) [במגנצא] כיון שלא פנוהו בתוך ז' לגולל הראשון (ופינוהו) [מנו מן הראשון ולא מן השיני כדאמרין לעיל, אבל אם היו יכולים לפנותו משם בתוך שבעה] מן השיני ודאי [היו] מונין, דהכי תניא באבל רבתי [פרק י'] ר' שמעון אומר קבר שאולה היה לו לרבן גמליאל ביבנה שהיו מכניסין את המת לתוכו ונועלין את הדלת בפניו ועומד בשורה ומנחמין ופותרין את הרבים ואח"כ מעלין אותו לירושלים נסתם הגולל מכסין את ראשו וכו', אלמא בסתימת גולל **דהיינו משקוברין אותו בירושלים חל אבילות מפני שהיה דעתו לפנותו משם (מפנין אותו) מקבר הראשון של יבנה בתוך ז' אבל אין דעתו לפנותו בתוך ז'** (וגם לא פינהו משם) **מונין מסתימת גולל הראשון**. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. ומהכא נמי שמעינן למת שמוליכין ממקום למקום לקוברו שאע"פ שנתון בארון שקוברין אותו בו, דאין אבילות חל על אבילים שמוליכין אותו עד שיסתם הגולל ונקבר בקרקע, מדקתני ואח"כ מעלין אותו לירושלים נסתם הגולל מכסה את ראשו, אלמא

אין סתימת הגולל אלא בקבר, וסתם מת שמוליכין [ממקום] למקום בארון מוליכין אותו ואעפ"כ לא הוי סתימת הארון סתימה אלא עד שיסתם גולל בקבר. ותו מדתני הרי שמפנין אותו מקבר לקבר אית תניי תני משיסתם הגולל הראשון ואית תניי תני משיסתם גולל השני, ש"מ דלא חשוב סתימת הגולל אלא בקבר".

וכן הביא נכדו הראבי"ה (ח"ג, הלכות אבל ס' תתמב), שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סימן תג), ספר אור זרוע (ח"ב, הלכות אבילות, ס' תכד), מרדכי (מועד קטן הלכות אונן רמז תתצט).

כתב בהגהות מיימוניות (הל' אבל פ"א ה"ד אות א):

כתב אבי"ה מעשה אירע ביהודי אחד שנהרג והשליכוהו בריינו"ס וזה היה בר"ח טבת ובקשוהו בניו ימים רבים ולא נמצא ובר"ח אדר בא לפני חמי ר' אליקים ב"ר יוסף ולפני זקני ראב"ן במגנצא ושאל כדת מה לעשות והורה **לישב שבעה ושלושים מר"ח אדר ואילך** מהא דתניא באבל רבתי טבע בים או אכלתו חיה רעה אין מונעין כל דבר ממנו, מאימתי מונין לו **משנתיאשו לבקש** ויש חולקין ואומרין דהא מיירי שנתיאשו ממנו בתוך שלושים אבל לאחר שלושים האי כשמועה רחוקה ואינה נוהגת אלא יום אחד ראייה מהא דאמרין באת לו שמועה קרובה ברגל ואחר הרגל נעשת רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד. וראבי"ה אומר דלא דמי דגבי שמועה רחוקה ה"ט דמשעת קבורה חל עליו אבילות אף על גב שלא ידע שינהוג אבילות דכל שלושים לעולם מיקרי ימי אבילות וכשנודע לו תוך שלושים חל עליו אבילות גמור מיד ומונה מיד אחר שמועה שבעה ושלושים ואחר שלושים אין עליו אבילות אלא יום אחד הילכך כששמע ברגל הואיל וברגל לא נהג אבלות הוי כמי שלא שמע עד אחר הרגל שהיא שמועה רחוקה לאחר שלושים שכלו ימי אבילות ואין נוהג אלא יום אחד אבל היכא שנפל לים או אכלתו חיה שלא נקבר הוי כל הימים שלא נתיאש כאילו מתו מוטל לפניו לקברו ואין אבילות חל עליו **וכשמיאש חל עליו יום אבלות כמו יום קבורה ונוהג משם ואילך שבעה ושלושים תדע דהא סתמא קתני משנתיאשו ולא מפליג בין נתיאשו תוך שלושים לאחר שלושים** ואחר שעברו שבעה ימי אבלות נמצא אביו בריינו"ס ונקבר והיו **סבורין העם לומר שיחזור ויתאבל שבעה כבתחילה** דהא השתא הוי סתימת הגולל והורה לו רבי אליקים דלא צריך אלא לקרוע דהוי שעת חמום והביא ראב"ן ראייה מן הירושלמי דא"ר מנא יש קריעה בלי איבול שבן על אביו ועל אמו אפילו על אחר כמה ימים קורע ואבילות לא ינהוג שכבר נהג בשעת יאוש".

הוסיף בהגהות מיימוניות:

ומה שפסק דאין חוזר ומתאבל כלל לא נהירא לן דאי קברוהו במקום בנו וידע בנו את קבורתו לא גרע מאם ליקט עצמות דאמרינן פ"ק דמ"ק המלקט עצמות אביו מתאבל כל היום ולערב אין מתאבל עליו ותניא באבל רבתי כל שקורעין עליו במיתתו קורעין עליו בשעת לקוט עצמות ואמרינן בירושלמי בראשונה היו קוברין אותו במהמורות פירוש חפירות נתאכל השר מלקטין העצמות וקוברין בארונות אותו היום היה מתאבל למחר היה שמח לומר שינוחו אבותיו מן הדין **אלמא דכל אותו היום היה מתאבל** ונראה דאותו היום היה כיום קבורה לענין זה דכל זמן שלא נקבר חל עליו דין אנינות ליאסר באכילת בשר ושתייית יין ואחר שנקבר אסור כל היום בנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ורחיצה וכיבוס ולערב מותר מיד בכולן ולכן אם ידע בנו יום קבורתו בו ביום יש עליו דין אבלות כל היום. ואם מעשה שהיה לא ידע בנו קבורתו אלא אחר קבורתו נודע לו שנקבר בעיר אחרת אם כך היה המעשה א"כ למה הורה לו לקרוע אחר שכבר קרע בשעת היאוש והא דאמרינן בירושלמי דעל אביו ועל אמו קורע אחר כמה ימים היינו בדלא קרע ע"כ מהל' שמחות ועיין פ"ד".

כל הראשונים הסכימו שאין אבלות שבעה ושלושים פעם שניה, ולכל היותר יש קריעה בלבד, ולפי הגהות מימוניות אותו יום שמעבירים אותו לקברו הקבוע יש עליו דין אבלות.

וכן פסק בערוך השולחן (יו"ד סי' שעה סי"ג):

"הרוגי מלכות בזמן הקדמון שלא היו מניחין לקבורו מאימתי חל האבלות משעה שנתייאשו בהשתדלות הקבורה אצל השרים ואז מתחילין למנות ז' ול' אבל כל זמן שלא נתייאשו מלקבורו ברשיון הממשלה לא ינהגו אבלות וגם אנינות לא חלה עליהם כמ"ש בסי' שמ"א ע"ש ומי שהודיעוהו שקרובו נצלב בעיר אחרת ונהג אבלות מיד ואח"כ נודע לו שעדיין עומד בצליבה אותו אבלות לא עלה לו וחוזר ומונה משיקבר או משנתייאשו מלקבורו ואין חילוק בין נתייאשו תוך ל' או אחר ל' [ש"ך סק"ו] **וכשנתייאשו מלקבורו ונהגו ז' ול' אפילו אם אח"כ נתהוה שנמצא בנהר או שנתנו רשיון לקבורו מ"מ א"צ לנהוג אבלות מחדש** [עי' ט"ז סק"ב ומ"ש שנמצא אחר ימי האבלות נ"ל דאף אם נמצא בתוך ימי האבלות הדין כן ורק מעשה שהיה כך הוה דכל שנתייאשו חל אבלות מיד וכן מבואר מהדין שיתבאר בסעי' ט"ו]."

ו. על מי מוטל לקבורו

עוד יש להשיג על דברי הרב רוז'ה הרי **כבר מסרו לכתפים** - כלומר יחידת הקבורה הצה"לית לאיתור המת, והוא עצמו אינו יכול להימנות עימם לחפש ורק כשהם

מאתרים הם קובעים בתיאום עם המשפחה עם זמן לקבורה קבועה.

וא"כ ודאי הסיח דעתו והתיאש, וישב שבעה ושלושים כדן, וכאשר רוצה להעבירו ממקום שנקבר בו לבית קברות סמוך אחר, אין לזה כל שייכות לשיבת שבעה ושלושים שכבר כלו מפני שאיתור הקרוב ופינויו נעשה אחר כחצי שנה לפחות. ואין זה דומה לקרוב שהרגוהו שקרוביו ויורשיו הם מתעסקים בקבורתו, הרי כל חלל צה"ל המתעסקים בו הם הרבנות הצבאית, וממילא אין מוטל על קרוביו ההתעסקות בקבורתו.

מסקנה

בניגוד למסקנת הרה"ג יעקב רוז'ה והרבנים שהסכימו עמו, אף אם המשפחה רוצה לפנות את המת לקבר אחר מפני שקבורתו הראשונה אינה לכבוד המת, אין שבעה ושלושים פעם נוספת. והיות שהם כבר ישבו שבעה ושלושים פעם אחת כשנתייאשו מלקבורו, כשנתגלה שלא נקבר כלל קורעים (כפי שהיה בהרוג שמצאו בנהר הריין), וביום קבורתו הקבועה מתאבלים עד השקיעה (כהגות מימוניות).

* * *

מענה מאת הרב רוז'ה

תודה רבה לרב אפשטיין שליט"א על הערותיו, ואשיב כמקובל במלחמתה של תורה.

אקדים תחילה כי מאמרנו זה התייחס אך ורק למקרה שבו "עוד לא התייאשו מלקבור", ועוד לא הייתה ידיעה על שלום הנעדרים, וגם המשפחות עוד לא נהגו שום מנהג אבלות משום שעדיין התבצעו חיפושים כדי לאתר את הנעדרים, ולכן לא התייאשו מהם. על זה בא הדיון האם חלל שנמצא קבור מאליו חשוב הלכתית כקבור, ואז די יהיה לנהוג מנהג אבלות רק לשעה אחת בלבד, או שמא הוא חשוב כאינו קבור, ואז משעת הקבורה השנייה המשפחה תצטרך לנהוג דיני אבלות שבעה ושלושים כשמועה קרובה. למסקנה הוכרע, שקבורה שנעשתה מאליה שלא ע"י כח אדם חשובה כקבורה גמורה, אך מ"מ תחת הגדרה של קבורה זמנית (אם החלל עתיד להיות מפונה משם בהקדם). לכן כיוון שעוד לא נהגו בעניינו שום דיני אבלות (כי הרי עוד לא התייאשו) - בקבורה השנייה ינהגו את כל דיני האבלות, ולא ינהגו קרוביו כבשמועה רחוקה ויום ליקוט עצמות.

ולכן אומר, מה שהעיר כת"ר "שאיך ינהגו שתי פעמים שבעה" אינו מובן כלל, כי היכן הוזכר בדברינו שיש לנהוג שתי פעמים שבעה? ואדרבה, כתבנו להדיא שדין זה

כדין קבורת ארעי, ובדברי המחבר המפורשים בסי' שעה סע' ג שמי שנהג בקבורת ארעי אבלות שבעה - אינו חוזר שוב ונוהג אבלות.

וכמו כן, מה שהעיר על ביאורנו בדברי ה"ר אביגדור, כי הוא לא דיבר מעולם על הקבורה אלא רק דן "שמותר לפנותו ממקום שנקבר בו", גם דברים אלו קשים מאוד, כי הרי נשאל שם בפירוש "האם ינהגו כדין שמועה קרובה או כשמועה רחוקה", ומאן דכר שמייה דדין הפינוי?! וכן למה שיענה על מה שלא נשאל? ועוד שאין זה נכנס כלל בלשונו. ואף אם נאמר שבאמת כך היא כוונתו, מתעוררת כאן תמיהה רבתי - לצורך מה היה צריך לומר שאין זו קבורה? כי הרי לצורך פינוי המת אין צורך להיכנס לפינה זו ולברר "האם זו נחשבת קבורה או לא", אלא אף אם היא קבורה גמורה מ"מ הרי מותר לפנות את המת כדי לקבורו בחלקת משפחתו.

בהערכה רבה, הרב יעקב רוז'ה

* * *

תגובת הרב אפשטיין

דברי הרב רוז'ה קשים לי ביותר. לפי דבריו לא היה יאוש, כי קרובם נעדר ולא ידעו מה עלה בגורלו, ולכן לא ישבו שבעה ושלשים. אך קבורה ללא יאוש, שנעשתה ללא ידיעת קרובי המת, בין אם יתברר שהיא לרצונם ובין שלא לרצונם - לא מתחילה אבלות, אע"פ שהמת כבר קבור! לכן כשיתייאשו מן המת, או כשימצאו את המת ויקברו אותו וייסתם הגולל, הם חייבים בשבעה ושלשים, וא"כ מה הוסיף רבינו אביגדור? - הכל ידוע ממקורות אחרים! בתשובת הרב אביגדור שהביאו שבלי הלקט ותניא רבתי **לא הזכיר כלל אבלות ולא שמועה קרובה**, ואיך ניתן להסיק מדבריו לגבי תחילת אבלות? הירושלמי, ובעקבותיו שו"ע בסי' שעה סע' ג, קבעו תחילת אבלות מקבורה שניה רק בקבורה שניה שהייתה **תוך שבעה לקבורה ראשונה**, ואיך הרחיב הרב רוז'ה עד שנקבר בקבורה שניה - מספר חודשים?! ועוד, לא צריכים לרב אביגדור אם לא ישבו שבעה!*

* תגובה לדברים מאת הרב יעקב רוז'ה שליט"א תתפרסם בעז"ה בגיליון הבא.

